

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARCELA PETREVČIČ

To noč sem jo videl in življenje zakoncev Hribar

Diplomsko delo

Kranj, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

MARCELA PETREVČIČ

To noč sem jo videl in življenje zakoncev Hribar

Diplomsko delo

Mentorica:izr. prof. dr. Urška Perenič

Univerzitetni študijski program prve
stopnje: Slovenistika

Kranj, 2017

ZAHVALA

Za pomoč pri izdelavi diplomske naloge bi se rada zahvalila mentorici,izr. prof. dr. Urški Perenič, ki me je ves čas usmerjala, spodbujala pri pisanju in mi je bila pripravljena svetovati.

Velika zahvala gre moji družini in fantu za vso podporo, potrpežljivost in spodbudo. Nazadnje bi se rada zahvalila tudi vsem prijateljem, kolegom v študijskih klopeh za pomoč, spodbudo in dobro voljo.

Izvleček

To noč sem jo videl in življenje zakoncev Hribar

V časopisu za slovensko krajevno zgodovino *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* je Marija Cvetek zbrala različne podatke in pričevanja o predvojnih in medvojnih dogodkih na strmolskem gradu, v ospredju je pričevanje grajske gospodinje Vilme Mlakar. Priča o zadnjih letih življenja in tragični usodi, ki je doletela zakonca Rada in Ksenijo Hribar. Pomemben vir o rodbinah Hribar in rodbini Gorup je Radova nečakinja Angelika Hribar, ki je prav tako za *Kroniko* napisala članek Strmolski graščak Rado Hribar in njegova rodbina. Leta 2010 je Drago Jančar napisal roman *To noč sem jo videl*, kjer omenjena zakonca postaneta podlaga za književni osebi Veronike in Lea. O njiju govori pet oseb, pet perspektiv, pet pripovedovalcev, ki spregovorijo v posebnih poglavjih. Vsak naslednji pripovedovalec dopolni oz. nadaljuje pripoved prejšnjega pripovedovalca, kar bralcu omogoči, da postopoma sestavi celotno zgodbo. Glavna oseba Veronika Zarnik pred bralca nikoli ne stopi neposredno; njena podoba se bralcu izrisuje posredno in vselej skozi oči pripovedovalcev. Poleg zakoncev je v literaturo prenesel tudi grad Strmol, ki je postal dogajalni prostor, imenovan Podgorska graščina. Med pričevanji in romanom je mogoče potegniti prenekatero vzporednico, kar kaže na zanimivo razmerje med literarnim delom in pričevanji o zakoncih, med literarno in zunajliterarno resničnostjo.

Ključne besede: zakonca Hribar, *To noč sem jo videl*, grad Strmol, pričevanje, Veronika Zarnik

Abstract

***'I Saw Her That Night'* and the Life of the Hribar Couple**

In the Slovenian local history newspaper '*Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino*' ('*Chronicle*'), there are various data and testimonies of what happened at the Strmol castle either before the war or during it, collected by Marija Cvetek. In the center, there is a testimony of Vilma Mlakar, a housekeeper at the castle. Her testimony is about the last years of the Hribar couple, and about the tragedy in which their life ended. In 2010, Drago Jančar wrote a novel '*I Saw Her That Night*'. The novel is about the Hribar couple. However, in the novel, the writer gave the couple new names, as the novel doesn't stick to reality completely. There are five different narrators that tell about the life of Veronika and Leo Zarnik, each portraying the story in a separate chapter. Through the method of unveiling, each chapter provides the reader with new information, as every narrator describes the life of the couple from their own perspective. Thus the puzzle of the story is gradually revealed: the stories of the five narrators complement one another, as every narrator supplements and continues the story of the one before them. These five narrators are a Serbian officer, Veronika's mother, a German army doctor, a family housekeeper and a partisan. Veronika Zarnik, the main character of the story, never tells her story by herself: the reader learns about her and her story exclusively through the eyes of the five narrators.

Key words: Hribar couple, '*I Saw Her That Night*', Strmol castle, testimony, Veronika Zarnik

KAZALO

KAZALO SLIK.....	13
1 UVOD	15
2 GRAD STRMOL, DOGAJALNI PROSTOR ROMANA	17
3 OBLIKOVANJE PODOBE ZAKONCEV HRIBAR SKOZI PRIČEVANJE	21
3.1 Vilma Mlakar.....	21
3.2 Angelika Hribar	22
3.3 Biografske navezave na Jančarjev roman <i>To noč sem jo videl</i>	23
4 ROMAN DRAGA JANČARJA <i>TO NOČ SEM JO VIDEL</i>	25
5 OFICIR, MATI, ZDRAVNIK, GOSPODINJA IN PARTIZAN	29
5.1 Stevan Radovanović	30
5.2 Mati.....	31
5.3 Zdravnik nemške okupacijske vojske Horst Humbayer	33
5.4 Hišna gospodinja Joži.....	35
5.5 Graščinski uslužbenec in partizan Ivan Jeranek	37
6 SKLEP.....	41
7 LITERATURA IN VIRI	43
8 SEZNAM PRILOG	45

KAZALO SLIK

Slika 1: Grad Strmol (osebni arhiv).	17
Slika 2: Vilma Mlakar, družinska gospodinja (Naglič 2016: 76).	21
Slika 3: Zakonca Rado in Ksenija Hribar, strmolska graščaka (Naglič 2016: 75).....	29

1 UVOD

V nalogi se bom ukvarjala z romanom Draga Jančarja *To noč sem jo videl* in nastajanjem podobe zakoncev Hribar, kakor je po eni strani oblikovana skozi roman in drugi strani skozi pričevanji Angelike Hribar in nekdanje strmolske sobarice Vilme Mlakar, ki sta bili objavljeni v *Kroniki: Časopisu za slovensko krajevno zgodovino*. Najprej bom na kratko predstavila grad Strmol, ki je literarni prostor romana in hkrati kraj, kjer sta v obdobju 1936–1944 živel zakonca Rado in Ksenija Hribar. Namesto sprva nameravane uporabe biografskega narativnega intervjuja s sorodnico Hribarjevih – Angeliko Hribar –, s katerim bi se bilo mogoče bolj približati dejanskemu življenju zakoncev, sem uporabila televizijski intervju s sorodnico, na katerega me je usmerila sama; objavljen je na spletni strani RTV 4 (oddaja Pričevalci, avtorja Jožeta Možine). V literaturi pa sta zakonca Hribar zaživela v delih Jančarja in Toneta Perčiča (*In ti boš meni ponoči trkal na vrata*, 1998).

Jančarjev roman je bil v preteklosti že deležen velike literarnovedne in kritiške pozornosti. Med diplomskimi deli omenimo diplome Urška Rozman Pripovedna struktura romana *To noč sem jo videl*, avtorja Draga Jančarja (FF UL, 2012), Špele Kralj Zgodovinsko ozadje Jančarjevega romana *To noč sem jo videl* (FF UL, 2016), Tee Grutschreiber Jezikovnostilistična analiza romana *To noč sem jo videl* avtorja Draga Jančarja (FF UL, 2017) in nalogo Alenke Korbun Poetika romanov Draga Jančarja: *To noč sem jo videl*, *Drevo Brez imena* in *Graditelj* (UM, 2011). Špela Kralj roman obravnava kot zgodovinski roman, znotraj romana predstavi zgodovino in razmere tistega časa, Urška Rozman pa se osredotoči na pripovedno strukturo romana, na strukturo postopnega razkrivanja osrednje zgodbe skozi pet protagonistov. Tea Grutschreiber roman obravnava z jezikovnostilističnega vidika, kjer predstavi roman, osredotoči pa se predvsem na pripovedno tehniko romana, Alenka Korbun obravnava poetiko v treh Jančarjevih romanih in išče medsebojne vzporednice (obrnava vojno in povojni čas, ljubezensko in eksistencialno temo).

Jančarjev roman bom obravnavala v povezavi z biografijo zakoncev, kar pomeni, da bom raziskovala na relaciji biografija in literarno delo, pri čemer mi bo za odstiranje biografije služilo pričevanje. Zanimalo me bo razmerje med literarno upodobitvijo zakoncev in pričevanjskimi podatki. Ko gre za oblikovanje podobe zakoncev skozi literarno delo, se bom zlasti osredotočila na vidik pripovedovalca. V sklepnem delu bom vzporejala podobi o zakoncih, kakor ju vidimo skozi pričevanja in kakor nam ju prikazuje roman.

2 GRAD STRMOL, DOGAJALNI PROSTOR ROMANA

Strmol se prvič omenja leta 1287, prva neposredna omemba dvora pa je iz leta 1479. V obdobju 2010–2012 je bil cilj prenoviti grad Strmol kot kulturni spomenik državnega pomena za potrebe razvoja turizma. Restavriranje ohranjenih fresk je razkrilo, da je bil sedanji grad zgrajen po letu 1458, ko so bili lastniki gradu Raini. Naslednji pomembnejši lastnik gradu, ki je na njem gospodaril med letoma 1643 in 1668, je bil Konrad Ruessenstein, ki je, kot pravi Valvasor, grad temeljito prenovil. Letnica na dvoriščnem portalu 1778 razkriva, da je bil grad razširjen konec 18. stoletja, ko je bil lastnik Franc Ksaver Dietrich. (Leben 2016: 30)

Zadnja prenova med letoma 2010 in 2012 je sledila konservatorskim izhodiščem, da se kar najbolj ohrani podoba gradu, ki jo je v letih 1936–1940 zagotovil zadnji lastnik Rado Hribar z ženo Ksenijo in s pomočjo arhitekta Miha Osolina, ki je vodil prenavo gradu pred drugo svetovno vojno. (prav tam: 30–33) Grad Strmol so preoblikovali v razkošno rezidenco s posluhom za umetnost. Hribar je inventar zbiral tako doma kot v tujini na raznih dražbah ali v starinarnicah. Kar nekaj kosov je odkupil od velesovskega župnika, opremo pa mu je zrisal tudi arhitekt Osolin. Za Ksenijo so posebej naročili del opreme, med drugim salonski klavir. (Cvetek 2006: 234)

Slika 1: Grad Strmol (osebni arhiv).

Grad so po umoru zakoncev Hribar zavzeli nemški orožniki, po vojni pa se je uporabljal za protokolarne namene. Ob ustanovitvi samostojne slovenske države je bil grad vrnjen družini Hribar, po plačilu odškodnine pa se je ta odločila, da grad ostane v lasti države.

Kljub temu, da sta zakonca Rado in Ksenija Hribar na gradu bivala le nekaj let, sta ga močno zaznamovala. Grad Strmol je osrednje dogajališče Jančarjevega romana *To noč sem jo videl*. Jančar je okolje visokega meščanstva opisal z vrsto detajlov, kot so npr. jahalni konji, klavirska glasba, sprejemi v salonih, graščina itd. (Stepančič 2010: 154) V prvem poglavju, ki ga pripoveduje Stevan Radovanović, major in komandant konjeniškega eskadrona prve brigade, izvemo, da je gospodar Leo med Veronikino ljubezensko romanco in bivanjem v Mariboru kupil nekje na Gorenjskem grad. Podgorska graščina, kot je imenovana v romanu, je staro in veliko poslopje, obdano s parkom in majhnim jezerom, s hlevi za konje in lovskim revirjem. Podrobno je bralcu predstavljena tudi okolica, h graščini spadajo gozdovi, polja, vse skupaj pa leži pod hribom, imenovanim Strmi vrh. Ljudje, ki oskrbujejo celotno posestvo so domačini, prihajajo iz okoliških vasi, na katere seže pogled z oken. Graščaki se radi sprehajajo po parku, narava jih razveseljuje in navdaja z mirom, še posebej Veroniko.

S hlevi, vrtom in ribnikom. Z gozdom zgoraj nad stanovanjsko zgradbo in prostranimi travniki spodaj. Tam so se pasli konji. [...] Bolj je bila očarana nad tihim jutrom, v katero se je zbudila, nad rahlo meglico, ki se je vlekla čez travnike. Navdušili so jo rosna trava, po kateri se je sprehodila, konji v hlevu, jutranji kosci na obronku gozda, žvrgolenje ptičev ob prvi svetlobi. Graščina in njena okolica sta jo očarali [...] hotela se je umiriti in svobodno zaživeti z naravo. (Jančar 2016: 70)

Pod gradom je svojega konja Lorda jezdila Veronika, nad njim pa je graščak Leo z lovsko puško po gozdu lovil srnjad. Vhodno avlo straži nagačen krokodil, ki ga je Veronika še za časa bivanja v Ljubljani imela za domačega ljubljjenčka in ga vodila na vrvici po mestu. Leo je dvorec s posestvom spremenil v razkošno podeželsko bivališče in tam užival z ljubljeno. Kljub tragični usodi, ki je doletela zakonca, sta najverjetneje prav na gradu preživela najlepše obdobje skupnega bivanja – ob travnikih, kjer sta oba pilota lahko pristajala z letali, ob gozdovih, primernih za strastnega lovca ter na dvoru, kjer sta gostila pomembne in znane ljudi.

Skozi pripoved vstopimo tudi v notranjost gradu; v zgornjih nadstropjih so bile sobe, kjer so imeli svoje prostore graščaki ter njihovi gostje, v spodnjem nadstropju pa je bil salon s klavirjem, atelje, poln slikarskih mojstrov, kuhinja, kjer se je kuhalo in kjer so imeli svojo jedilnico zaposleni na gradu, ter jedilnica, kjer so obedovali graščaki in njihovi gostje. Po stenah so visele nagačene glave jelenov in merjascev, ki jih je Leo uplenil. Avto sta imela zakonca

parkiran v garaži, do katere so vodile posebne stopnice. Imeli so tudi svojo knjižnico, kjer so hranili tako domače kot tuje knjige.

Pri nas je bila na polici vsaka knjiga, ki je izšla v Ljubljani, pa seveda tudi nemške, iz časa Veronikinega študija, druge nove, ki sta jih naročala po pošti. (Jančar 2016: 71)

V romanu Podgorska graščina – grad Strmol – na ta način oživi pred bralčevimi očmi.

3 OBLIKOVANJE PODOBE ZAKONCEV HRIBAR SKOZI PRIČEVANJE

V članku Strmolski graščak Rado Hribar in njegova rodbina, objavljenem v *Kroniki: Časopisu za slovensko krajevno zgodovino*, o tragični zgodbi in o rodbini graščaka Rada Hribarja piše njegova nečakinja Angelika Hribar, Vilma Mlakar, ki je bila takrat sobarica na gradu Strmol, pa je zgodbo zaupala prof. Mariji Cvetek, ki jo je zapisala in prav tako objavila kot strokovni članek v *Kroniki*. Leta 2010 je Drago Jančar izdal roman *To noč sem jo videl*, v katerem je zgodba Rada in Ksenije Hribar upodobljena na umetniški način, pri vsem tem pa se je, kot je omenil v enem izmed intervjujev (Jančar v Pezdir 2011), nanašal na arhivske vire, predvsem na zgoraj omenjeni strokovni članek avtorice Marije Cvetek.

3.1 Vilma Mlakar

Profesorica slovenskega jezika, primerjalna komparativistka in etnologinja Marija Cvetek je v strokovnem članku Spomini na Strmol. Vilma Mlakar, roj. Urh – nekdanja strmolska sobarica popisala spomine gospe Vilme Mlakar. Vilma Mlakar, rojena Urh se je rodila leta 1920, umrla pa leta 2011. Sedem let (1939–1946) je kot sobarica službovala na gradu Strmol. Takratni lastnik gradu, bančnik in industrialec Rado Hribar, je na njem živel z ženo Ksenijo in njeno materjo Amalijo Gorup pl. Slavinjsko.

Slika 2: Vilma Mlakar, družinska gospodinja (Naglič 2016: 76).

Iz članka izvemo o življenju zakoncev Hribar do njune aretacije, času po likvidaciji in po vojni, ko je grad postal protokolarni objekt. Vilma Mlakar se spominja sprejema na Strmolu, kako sta jo graščaka in zaposleni lepo sprejeli, izpostavlja dober odnos z gospodarico in njeno materjo Josipino, se spominja Ksenijine dobrote in njenih daril. Podrobno opiše potek delovnega dne ter prazničnih dni, ko se je vsa družila zbrala za skupno mizo, obiskov in bivanja pomembnih in znanih gostov na gradu. Predstavi tudi navade graščakov, med drugim kaj sta rada zajtrkovala, kaj je bilo na praznični mizi, omeni, kako je gospa Ksenija rade volje gospodinjam pomagala v kuhinji ter pri drugih hišnih opravilih, oba pa na splošno predstavi kot prijazna in dobra gospodarja. Predstavi vso služničad; od kuharic, sobaric, strežnikov preko vrtnarjev do lovcev. Rada in Ksenijo Hribar opiše kot človeka, ki sta se lotila vsakega dela, in zakonca, ki ju je družilo mnogo stvari – ljubezen do letenja, živali, lova, umetnosti. Ker sta bila gostoljubna, se je na gradu zvrstilo veliko obiskovalcev in gostov. Med obiskovalci je bila tudi Radova številna družina. V bližnjo cerkev k sveti maši so hodili tudi zaposleni; Rado je Vilmo večkrat poslal, da je župniku nesla denar. Z žalostjo se spominja zimskega večera, 3. januarja 1944, ko je Hribarjeva odpeljalo deset partizanov.

3.2 Angelika Hribar

Angelika Hribar se je rodila 24. junija 1943. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je študirala angleščino in slovenščino. Kot bibliotekarka je bila zaposlena v knjižnici Oddelka za germanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti. Kot nečakinja Rada Hribarja in vnukinja Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi, lastnikov tovarn Šumi in Pletenina, raziskuje zgodbe svoje družine. Napisala je *Rodbinsko kroniko Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*, poleg nje pa še kar nekaj člankov o svoji družini v *Kroniki*. O svoji bogati rodbini ter o stricu Radu Hribarju govori tudi v enem izmed intervjujev, ki je objavljen na spletni strani RTV4 v oddaji Pričevalci. V članku z naslovom Strmolški graščak Rado Hribar in njegova rodbina, objavljenem v zgoraj omenjenem časopisu, Hribarjeva oriše zgodovino Radovega očeta in matere, obeh družin – ustanoviteljic zgoraj omenjenih tovarn – ter pove nekaj o Ksenijini družini, očetu Milanu in materi Amaliji. Ksenija je bila vnukinja takratnega najbogatejšega Slovenca, Josipa Gorupa pl. Slavinjskega. Predstavi tudi Radovega očeta Dragotina in mater Evgenijo. Opiše zgodovino nastajanja tovarne Šumi ter ustanovitev tovarne pletenja in tkanin, katere ustanovitelj je bil Dragotin Hribar. Poleg Rada se je Dragotinu in Evgeniji rodilo še dvanajst otrok. Angelika Evgenijo opiše kot delavno, dobrosrčno in dobrodelno žensko. Oče Dragotin je bil eden prvih lastnikov avtomobila v Ljubljani, vsi njegovi sinovi pa so bili tehnično nadarjeni – poleg avtomobilov so v takratnem času izstopali tudi z ljubeznijo do letal.

Tako kot Vilma Mlakar tudi Angelika govori o Ksenijini romanci s svojim učiteljem jahanja, ponovni poroki ter življenju na posestvu Strmol.

3.3 Biografske navezave na Jančarjev roman *To noč sem jo videl*

Na podlagi pričevanj Angelike Hribar in Vilme Mlakar in analize Jančarjevega romana *To noč sem jo videl* je med pričevanji in romanom mogoče narediti vzporednice. Gre za zgodovinsko izpričano usodo medvojnih lastnikov gradu Strmol. Tudi Jančar je v intervjuju povedal, da je spodbudo za oblikovanje literarnih oseb, literarnega časa in prostora dobil v konkretnih zgodovinskih osebnostih in dogodkih. (Jančar v Pezdir 2011) Veliko detajlov iz pričevanj lahko dejansko zasledimo v romanu – značaj in vedenje obeh zakoncev, Veronikino ljubezen do matere, prijateljstvo do gospodinje, Veronikino ljubezen do letenja, skrb za živali, lastništvo nad nenavadno domačo živaljo, ki nagačena krasi vhodno avlo na dvoru.

Jaz sem ji svetovala, naj se vrne k Leu. Bil je njen moški, skrben, rad jo je imel. [...] Njo je zanimalo vse mogoče, šport, plesi, konji, umetnost, vse. Celo pilotiranje. (Jančar 2016: 67)

Prav ljubi aligatorček je bil, je rekla. Nisem ga mogla pustiti doma samega, pa sem ga včasih malo peljala na sprehod po mestu. [...] A veste tudi to, da ga je v kadi med kopanjem ugriznil? Potem je moral od hiše, aligator namreč. [...] Leo ga je odpeljal k veterinarju. Zdaj je nagačen. (Jančar 2016: 19)

Tako zakoncema Hribar kot zakoncema Zarnik ni bilo mar za zunanji videz, rada sta uživala v stvareh, ki so ju veselile – uživala sta v vožnji z avtom, v pilotiranju športnih letal, jezdila sta konje. Bila sta ljubitelja umetnosti, zbiratelja dragocenosti ter gostitelja mnogih pomembnih osebnosti, mecena umetnikov ter prijatelja zaposlenih. Tako Rado kot Leo je grad kupil v ženini odsotnosti, ko je imela razmerje z učiteljem jahanja. Jančar se posebej posveti Veronikini ljubezenski zvezi z učiteljem jahanja, njenemu pobegu z njim ter ponovni vrnitvi k možu. Oba zakonca sta si bila globoko vdana, na gradu sta ponovila poročne zaobljube, svatje pa so ju zvezali z verigo, simbolom večne zvestobe. Gradova sta napolnila z dragocenostmi in starinami, s kipi, bogato okrašenimi preprogami, slikami, srebrnino, porcelanom in še drugimi priboljški. Oba, zakonca Hribar in Zarnik, sta na gradu najverjetneje preživela najlepše obdobje njunega skupnega življenja – oba sta bila poznavalca umetnosti, oba sta sovražila vojno, na travnikih pristajala z letali, lovila po okoliških gozdovih, na dvor sprejemala pomembne ljudi in nenazadnje – doživela podobno usodo.

V nadaljevanju bom zgoraj omenjene vzporednice natančneje analizirala s pomočjo obravnavanih pričevanj.

4 ROMAN DRAGA JANČARJA *TO NOČ SEM JO VIDEL*

Jančarjev roman *To noč sem jo videl* je izšel leta 2010. Leta 2011 je prejel Delovo nagrado kresnik za najboljši slovenski roman leta, od mednarodnih nagrad pa omenimo francosko nagrado za najboljšo tujo knjigo leta 2014, ki jo podeljuje združenje francoskih kritikov in založnikov. Pisatelj je v intervjujih povedal, da je njegova »literarna fikcija avtonomna transformaciji realnih oseb in dogodkov«. (Dolgan 2011: 218). O stvarnih osebah in dogodkih lahko izvemo veliko s pomočjo zgodovinopisno dokumentiranih besedil – iz časopisa *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, kjer so članki, ki so posvečeni spominom na Strmol ter rodbini Rada Hribarja. Veliko gradiva je mogoče dobiti tudi v knjigi Angelike Hribar *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*.

Roman se tako nanaša na avtorjevo preučevanje medvojnega gradiva in življenjske zgodbe zakoncev Hribar iz Ljubljane. Vsebinsko roman zajema socialno, vojno, ljubezensko, družinsko in zgodovinsko temo. Osrednje dogajanje se odvija na Gorenjskem, na gradu Strmol, priča pa smo tudi dogajanju v Ljubljani, Mariboru in Vranju v Srbiji. Časovno zaobjame obdobje od 1937 do 1944; pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej.

Kljub sorazmerno kratkemu obsegu je roman idejno in oblikovno raznolik. Ves čas se prepletata tako literarna kot zunajliterarna zgodovinska raven, kar je tudi predmet našega zanimanja, le da se osredotočamo na življenje zakoncev. Literarni zgodovinar Marjan Dolgan se zato sprašuje, ali gre pri Jančarjevem romanu *To noč sem jo videl* res za roman. Nikjer namreč ni možno zaslediti oz. opaziti, da bi ga pisatelj zvrstno opredelil. Da gre za roman, nam pove samo besedilo »na zavihku ščitnega ovitka, katerega avtor pa prav gotovo ni pisatelj, temveč kak urednik založbe [...] napisal ga je, v skladu s funkcijo takšnih knjižnih zapisov, da bi bralca pritegnil k nakupu in branju Jančarjevega dela.« (Dolgan 2011: 209–210)

Roman obsega pet poglavij. V vsakem poglavju je v središču oseba, ki pripoveduje o življenju Veronike Zarnik, hkrati pa se vseh pet pripovedovalcev giblje okrog enega samega dogodka – dogodka njene smrti. Ker je vsako poglavje zaključena celota, bi lahko rekli, da je roman sestavljen iz petih novel; vsaka enota, vsako poglavje bi bilo lahko objavljeno kot samostojna in zaokrožena novela. Vseh pet enot pa hkrati deluje medsebojno dopolnjujoče in tvori romaneskno celoto. Pripovedovalci se pojavljajo na različne načine – pred nami se zvrstijo trije moški pripovedovalci, ki so bili vsi po vrsti zaljubljeni v Veroniko, oficir je imel z njo tudi razmerje, in dve ženski pripovedovalki, ki sta živeli z njo in jo posledično spremljali na vsakem

koraku, ena od njiju je celo njena mati – ter v različnem obsegu dogajanja – spomini oficirja sežejo najdlje v preteklost, saj se spominja Veronike in Lea pred bivanjem na gradu Stmol, pripoveduje o učnih urah jahanja ter o ljubezenski zvezi z Veroniko, pripoved matere, gospodinje in partizana prikazujejo najožje časovne segmente, saj se vrtijo okrog noči izginotja in umora zakoncev, zdravnikova pripoved pa obsega daljše obdobje, saj govori o njegovem prijateljevanju z graščakoma. Pripovedi skupaj ustvarijo časovno in prostorsko široko dogajanje, v katerem je udeleženih več stranskih oseb. Bralec je tako o dogajanju seznanjen iz različnih zornih kotov, ki so usmerjeni k Veronikini skrivnostni smrti. Marjan Dolgan razpravo zaključi s spoznanjem, da gre sicer po notranji sestavi nedvomno za roman; za argument navede dejstvo, da se »zaporedje novelističnih pripovedi spreminja v »subjektivno epopejo« (Goethe) in, tudi v dobesednem pomenu besede, v »meščansko epopejo« (Hegel) o protislovni junakinji sredi protislovnega, družbeno-političnega konfliktnega sveta pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej.« (prav tam: 210)

Roman ne vsebuje okvirne pripovedi, prologa in epiloga, vsemu temu se je avtor odpovedal. S tem se je posledično odpovedal tudi prvoosebni pripovedovalcu, ki bi lahko posredno ali pa neposredno izrazil kakšno vrednostno stališče, namig ali mnenje o dogajanju in osebah v poglavjih. Sklepamo lahko, da je Jančar želel dogajanje predstaviti čimbolj neposredno, večplastno in odprto, da bi bralci vrednotili sami. V romanu gre za pet prvoosebni pripovedovalcev, vsak od njih je tako ali drugače poznal Veroniko in bil z njo povezan (srbski oficir Stevan je bil njen učitelj jahanja in ljubimec, pri materi gre za najožjo sorodstveno povezanost, gospodinja Joži je bila Veronikina zaupnica in dobra prijateljica, zdravnik Horst je bil prijatelj obeh zakoncev, v Veroniko pa je bil tudi zaljubljen, Jeranek je bil eden od zaposlenih na gradu in tudi prav tako zaljubljen v gospodarico). Izmed petih pripovedovalcev nikoli ni nobeden razumljen kot vrhovni, tako da bi njegovo zgodbo in sodbo vzeli za edino veljavno in resnično; sami so namreč različno vpeti v dogajanje. Vsak pripovedovalec nam razkrije svojo plat zgodbe – Stevanovo pripovedovanje je osredotočeno na Veroniko, na skupne ure jahanja ter na njuno ljubezensko razmerje, materino pripovedovanje je polno spominov na hčer in njenega moža, zdravnik Horst razmišlja najbolj objektivno, dotakne se tematike vojne in njenega nesmisla, predstavi nam prijateljski odnos z zakoncema, gospodinja Joži govori o noči izginotja, Jeranek pa opiše krutost zaključnega dejanja – umor zakoncev.

Jančar je v romanu uporabil metodo razkrivanja (Nežmah 2011). Z vsakim novim poglavjem se namreč bralcu zaradi zamenjane pripovedovalčeve perspektive razkrijejo nove informacije iz Veronikinega življenja. Vsak naslednji pripovedovalec dopolni oz. nadaljuje zgodbo

prejšnjega pripovedovalca, kar na koncu omogoča pogled na celotno sestavljanjo. Vseh pet retrospektiv sega deloma v predvojna in povojna leta, večinoma pa segajo v čas med vojno. Vsako poglavje je usmerjeno k dogodku izginotja zakoncev. Kljub temu, da gre za retrospektivno premikanje po časovni osi preteklost–sedanjost, je kompozicija romana koncentrična, saj se dogajanje vedno bolj usmerja v osrednji dogodek romana – v skrivnostno izginotje zakoncev in ugotavljanje njune smrti. (Dolgan 2011: 214)

Marjan Dolgan še pravi, da Jančarjev roman »sloni na principu kriminalnega romana.« (2011: 214), ki je paradokсно modificiran. Trupel iskanih oseb ne najdejo na začetku romana, prav tako so pri njunem iskanju neuspešni na koncu. Gre za značilnosti klasičnega kriminalnega romana, saj se o umoru le slutiti, ne da bi pripovedovalci zanesljivo vedeli, ali se je sploh zares zgodil. Zaradi burnega vojnega vzdušja jim niso naklonjene niti družbenopolitične razmere, saj bi kakršnokoli iskanje umorjenih zakoncev povzročilo sankcije s strani oblastnikov. Bralec sam postane nekakšen detektiv, vse pa napeljuje na to, da je storilec Jeranek. Na koncu se izkaže, da je sicer res povezan s tem, vendar pri dogodku ni sodeloval. Sodeloval je njegov prijatelj Janko, za katerega prvič slišimo šele v zadnjem poglavju.

Glede na razmere in medvojni čas bralec ves čas domneva, da so za motiv umora krive politične razmere, v resnici pa je vse sprožilo ljubosumje. Delavec na gradu, kmet Jeranek je bil zaljubljen v svojo gospodarico, ta pa je naklonjenost kazala drugemu. Ker je mislil, da si bo tako lažje pridobil Veronikino naklonjenost, je zatožil partizanom, da sta zakonca sodelavca nemškega gestapa. Zaradi ljubosumnosti je bil zaslepljen in ni vedel, da ga je prav Veronika rešila iz nemške ječe in posledično iz rok gestapovca, o katerem je napačno sklepal, da par z njim sodeluje. Jeranek je tako sprožil vosovski poseg – Lea, ki je podpiral partizansko gibanje, in njegovo soprogo Veroniko so sredi noči odpeljali z gradu v lovsko kočo. S krutimi metodami so želeli izsiliti Leovo priznanje sodelovanja z gestapom. Lea so ubili, Veroniko pa so vosovci in drugi partizani, ki so bili prisotni, skupinsko posilili, nato pa ubili.

Menda ja nisi ... uboge ženske, sem zasopel.

Sama je pristala, je rekel.

[...] Nisem hotel razumeti.

In kje sta zdaj? sem vprašal z zadržanim glasom. Vprašaj Bogdana, je s čudnim glasom rekel Janko in vstal s čutarico v roki, on je bil z njo zadnji.

Kaj zadnji, kaj zadnji, kaj zadnji? sem vpil. Se pravi, da so jo tudi drugi, najprej Janko, potem še drugi, njo, Veroniko. (Jančar 2016: 179–180)

Jeranek, ki pri krutem dogodku ni bil prisoten, je bil kaznovan s tem, da je moral poslušati krike nasilja, ki so ga nad zakoncema izvajali partizani, prizadela ga je tudi novica, da so Veroniko posilili in nato ubili. V vsem besu je hotel ubiti Janka, ki pa je poskrbel, da je Jeranek ostal živ.

Zaradi odsotnosti pripovedi skozi oči zakoncev bralcu ostaja nekaj stvari nerazumljivih, nepojasnjenih – malo je povedanega o Leovem značaju, nerazumljiva nam je njegova toleranca do Veronikinega prešuštva, ne vemo čisto, kakšen je bil Radov odnos do Veronike in kaj je menil o Nemcih in partizanih. Še bolj pa bralec občuti odsotnost (neposredne) Veronikine pripovedi. Zaradi telesnega nasilja je izgubila dostojanstvo, telesno so jo ubili, moralno pa jih je premagala ona, saj jih neobhodno spremlja.

Ampak prav tisto noč je pod skalni previs prvič prišla k meni prikazen, ki me ni nikoli več izpustila. Še veliko let po vojni je prihajala k meni ob kakšnih štirih zjutraj, v tisti čudni uri, ko noč še ne mine in dan še ne vstane. Takrat je prišla, v spanju na smrekovih vejah pod skalnatim previsom. Še zdaj pride. (Jančar 2016: 184)

5 OFICIR, MATI, ZDRAVNIK, GOSPODINJA IN PARTIZAN

V Jančarjevem romanu udeleženci ne pripovedujejo petih različic osrednjega dogodka, ampak nam je šele s pripovedjo vseh omogočeno sestaviti celoto. Glavna junakinja je nekakšna femme fatale, ki si vseskozi ostaja zvesta. Veronika nikoli ne spregovori kot pripovedovalka. Na koncu dobimo zgodbo o nekaj letih življenja in skrivnostnega izginotja Veronike Zarnik, mlade ženske iz ljubljanske meščanske družbe. Glavna junakinja ima podlago v osebnosti Ksenije Hribar – ekstravagantne in svobodomiselnne ženske, preproste in izjemno sposobne gospe. Na kratko bi jo lahko označili takole: mlada, športna, zapeljiva, spogledljiva, inteligentna in lepa. Bila je prva jugoslovanska pilotka z izpitom in lastnica nenavadne domače živali. (Cvetek: 2006)

Prvo poglavje spremljamo skozi oči Srba Steva, ki po koncu vojne v taborišču za vojne ujetnike čaka na negotovo usodo. V spominu obnavlja svoje življenje tik pred vojno, ko je poročena Veronika pobegnila z njim, nato pa se vrnila k možu Leu. Naslednja štiri poglavja pa so pripovedovana z gledišča Veronikine bolehnne in umsko šibke matere, zdravnika nemške okupacijske vojske, grajske gospodinje Jožice in občasnega delavca in partizana Jeranka.

Slika 3: Zakonca Rado in Ksenija Hribar, strmolska graščaka (Naglič 2016: 75).

Vsem petim pripovedovalcem je skupno, da so vsak po svoje ljubili in občudovali Veroniko. Bila je preprosta in dostopna, zaradi česar je vsak dobil občutek, da se je lahko dotakne. Kaj bi bilo na Veroniki lahko tako privlačnega? Veronika ne živi več, vsi pa se je spominjajo. Govorijo ljudje, ki so preživel, ki živijo s spominom nanjo, hkrati pa govorijo tudi o sebi.

5.1 Stevan Radovanović

To noč sem jo videl, kakor da bi bila živa. (Jančar 2016: 7)

Poved, s katero Drago Jančar začne svoj roman. Izgovori ga prvi pripovedovalec, srbski oficir jugoslovanske kraljeve vojske, nekdanji komandant konjeniškega eskadrona, Stevan Radovanović. Maja 1945 se v ujetniškem begunskem taborišču v Palmanovi spominja predvojne ljubezenske zveze z Veroniko Zarnik. Uvodna zgodba je tista, ki seže najdlje v preteklost, v leto 1937. Takrat je moral srbski oficir proti lastni volji, na ukaz komandanta, naučiti mlado damo jahanja. Stevo je discipliniran, delaven, razumen in introvertiran, medtem ko je Veronika nasproti njemu bolj nepredvidljiva, samosvoja in ekscentrična.

Da je imela Veronika za svojega ljubljenečka aligatorja, je tako kot Stevanu poznano tudi Angeliki Hribar, ki se usode te nenavadne zverinice spominja takole:

[...] njen ljubljeneček pa je bil tedaj majhen krokodil, ki ga je vodila na vrvici po Ljubljani. Rado mu je naredil posebno kad in se z njim kopal. Nekoč pa ga je ugriznil v ramo in tedaj sta se odločila, da ga spravita v večna lovišča. Vendar sta ga dala nagačiti in še danes ga lahko občudujemo na gradu Strmol, kjer hranijo tudi fotografijo Ksenije, kako nežno pestuje krokodilčka. (2006: 229)

Edino, kar imata srbski oficir in Veronika zares skupnega, je ljubezen do konj. Ravno nasprotja so ju zbližala, na koncu pa se je Veronika vrnila k možu Leu. Razmerje začasno prekine Stevova premestitev v Vranje, v Mariboru pa se dokončno konča. V tem poglavju bralec boljše spozna Veronikin značaj – je mlada, lepa in poročena ženska, zaradi ljubezni pa se je pripravljena odpovedati udobnemu življenju v Ljubljani in se preseliti v nepoznan kraj, daleč proč od družine. Njegovo pripovedovanje o nekdanji ljubimki je napolnjeno z ljubezenskim hrepenenjem, hkrati pa je možno občutiti obžalovanje in iskanje smisla v vsem skupaj.

Njeno podobo sem si lahko priklical pred notranje oči kadarkoli, njene oči, lase, ustnice, da, tudi telo, ki je tolikokrat zadihano obležalo ob meni, nisem pa mogel slišati njenega glasu; od osebe, ki je dolgo ne vidiš najprej izgine glas, zvok, njegova barva in moč. (Jančar 2016: 7)

[...] *čez dolgih sedem let se bova vidla spet*. In sva se. Danes ponoči, ko je prišla vsa živa skozi prehod med pogradi v oficirski baraki in se ustavila ob meni. [...] To noč pa je vseeno prišla k meni, to noč sem jo videl, kar sama je prišla, Veronika. (Jančar 2016: 58)

Stevo opisuje tudi srečanje z gospodarjem. Opiše njegov zunanji videz (suh, visok, brezhibno oblečen). Sam takoj opazi, da gre za velikega poslovneža, ki na ljudi, s katerimi ima opraviti takoj naredi poseben vtis. V pogovoru je Leo direkten, z denarjem ne varčuje, saj Stevanu kot učitelju ježe za plačilo ponudi ogromno denarja. Od tod se tudi vidi, koliko mu pomeni žena.

Dolgan v razpravi *Roman kot Pandorina skrinjica* pravi, da v romanu ne gre zgolj za zgodbo o dveh zaljubljencah, ki sta bila preveč različna, da bi našla skupno pot in ohranila zvezo, ampak za veliko več. Jančar v romanu zanika stereotip, da so bile do druge svetovne vojne Slovenke »večinoma dekleta, ki so jih moški izkoriščali in zavrgli, ali siromašne matere, ki so morale preživljati kopico otrok, ker so jih možje zapustili.« (2011: 212) Pokaže, da so na Slovenskem živele tudi izobražene, svobodomiseln, svetovljanske in dinamične ženske, ki so se šolale v tujini, varale može, pilotirale, hkrati pa bile zelo očarljive in zapeljive.

Veronika se je kmalu vrnila k svojemu možu, ta pa ji je njen skok čez plot odpustil. Med njeno odsotnostjo je kupil graščino Podgorsko, kjer so ju po Veronikini vrnitvi njuni prijatelji drugič poročili. [...] Prijatelj Zarnik me je povabil na svojo graščino. Tam so njegovo ženo in njega še enkrat poročili. [...] Zvezali so ju z verigo, je rekel, da ne bi nikoli več mogla narazen. (Jančar 2016: 56)

Ksenijine nezvestobe se spominja tudi Angelika Hribar. Moža Rada je zapustila zaradi učitelja jahanja, oficirja Vladimirja Glišića, leta 1932. Z njim naj bi se v pravoslavni cerkvi v Beogradu celo poročila. Leta 1939 naj bi s svojo materjo Amalijo skupaj prišli na Strmol. (Hribar 2006: 223) Vilma Mlakar se zelo dobro spominja dneva, »ko sta se Ksenija in Rado ponovno simbolično poročila,« in dejanja, ko so ju Radovi sorodniki »s pravo verigo zvezali okoli vratu.« (Cvetek 2006: 241)

Po vrnitvi k možu se Veronika ni dosti spremenila; ostala je ekscentrična in fatalna ženska.

Vedela sem pa tudi, da ni pozabila svoje velike ljubezni, zaradi katere ga je za nekaj časa zapustila. Še zmeraj so v Podgorsko graščino prihajala pisma, na katerih je bil naslov napisan v cirilici in so imeli spočetka poštarji kar nekaj težav, da so prebrali, komu so namenjena. Toda gospa Veronika jih sploh ni odpirala, naročila mi je, naj jih vržem proč. Najbrž se je bala, da bi ji ta pisma segla v srce in jo zalila z žalostjo. (Jančar 2016: 125)

Pisem nekdanjega ljubimca gospodarice se spominja tudi Vilma Mlakar. V pismih, ki so jih uslužbenci na skrivaj brali, saj naj bi jih Ksenija metala v koš, jo je Glišić prosil, naj se vrne k njemu. (Cvetek 2006: 241)

5.2 Mati

Gre za lik bolehn, ostarele in umsko šibke matere, ki je popolnoma odtujena od dogajanja v okolici. Izgubila je moža, nova oblast ji je pobrala vse imetje, poleg tega pa je negotova o usodi svoje edine hčere. Išče jo v obrazih mladih žensk na ulici.

Ničesar ne potrebujem, ves dan sedim pri oknu in čakam, da bom zagledala njen obraz, obraz svoje Veronike, ali pa vsaj Lea, ki se bo nekega dne pripeljal z avtom, mogoče oba, mogoče bosta prišla po pločniku in ona ga bo držala pod roko, pogledala bo gor, zasmejala se bo, tako lepo se zna samo ona smejeti, in jaz ji bom pomahala. (Jančar 2016: 60)

Še danes čakam. Sedela sem ob oknu svoje sobe, ko so tisti nočni obiskovalci odšli, sedela sem naslednji dan in vsak dan dolge zime in dolgo pomlad, in so potem spodaj po dvorišču hodili med našimi delavci drugi ljudje v nemških uniformah in potem spet drugi v nekih drugih uniformah. Jaz pa sem gledala skozi okno in čakala, kdaj bo Veronika zaklicala z dvorišča: mami, tu sem! In zdaj sedim ob oknu stanovanja v ljubljanskem predmestju in si ogledujem vsak obraz, ki gre po ulici v sončnem majskem dopoldnevu, ogledam si vsako postavo v večernem mraku, da bi razpoznala njeno ali njegovo, Leovo hojo. (prav tam: 62)

Mati sega v Veronikino otroštvo, v čas, ko je bil živ še Veronikin oče Peter. Takrat so živeli na Reki, v vili. Z nostalgijo se spominja trenutkov z Veroniko, kako jo je hči rada poslušala, ko ji je pripovedovala o potovanju z očetom po Istri.

Ko sta hči in zet izginila, ji zaradi starosti in slabega zdravja nihče od uslužbencev ni povedal, kaj se je dejansko zgodilo. Na začetku poglavja si očita, ker ni svoje hčere pustila pri nekdanjem ljubimcu, učitelju jahanja, saj bi po njenem le tako Veronika preživela obdobje vojne.

[...] če bi ostala s Stevom, se to ne bi zgodilo, ne bi odšla, ne bi izginila z neznanimi obiskovalci neko mrzlo januarsko noč pred letom in pol. Ne morem se ubraniti te misli. [...] Jaz sem ji svetovala, naj se vrne k Leu. Bil je njen moški, skrben, rad jo je imel, še zmeraj, čeprav mu je prizadejala hudo bolečino, ko je pobegnila s srbskim oficirjem nekam na jug. (Jančar 2016: 66)

Mati dan za dnem sedi ob oknu in čaka, da se bosta zakonca vrnila, njeno čakanje pa prekinjajo spomini na mladost. Mati je imela rada tudi Lea. Tega se spominja tudi Mlakarjeva, ki pove, da je za gospo Amalijo veljalo, da je imela svojega zeta zelo rada. Po gradu je bilo vedno slišati le »Rado, pa Rado.« (Cvetek 2006: 236) Mati pripoveduje o obiskih na gradu, vplivnih gostih, ki sta jih Leo in Veronika gostila. Kljub temu, da si očita hčerino vrnitev k možu, ve, da je bil Leo pravi moški zanjo. Imel jo je rad, bil je skrben in čeprav mu je prizadejala bolečine, ko ga je zapustila in odšla v Srbijo z ljubimcem, je zanjo kupil Podgorsko graščino. Bralcu razkrije, da sta se zakonca poznala že od otroških let, od takrat naprej pa si je Leo želel njene bližine. Veroniko opiše kot vedoželjno žensko, zanimalo jo je namreč mnogo stvari – šport, ples, konji, umetnost, pilotiranje, aligatorji. Zeta se spominja kot skrbnega, zvestega, ljubečega, predvsem pa ji je največ pomenilo to, da je ljubil njeno hčer.

Vsi smo vedeli, da jo Leo obožuje in je nanjo močno navezan. (Jančar 2016: 67)

O tem, kako dobro je bil pri materi zapisan Leo, se v svoji pripovedi spominja tudi gospodinja Joži.

Da tam sedi v lovski obleki gospod Leo, ki ga je imela rada kakor svojo hčer, ki ga je imela za najboljšega človeka na svetu? Ne samo zato, ker je vzel njeno nemirno Veroniko k sebi, potem ko ga je za toliko časa zapustila, ker je vzel k sebi tudi njo, staro gospo, še več, ker jo je obiskoval tudi takrat, ko je bila sama. [...] Ne zato, pač pa ker je bil, kot je stara gospa velikokrat rekla, dober človek. (Jančar 2016: 120)

Mati je pri obeh cenila dobroto, da sta poprijela za vsako delo ter uslužbencem pomagala pri opravilih. Leo je rad lovil, včasih se mu je pridružila tudi Veronika. Nostalgično se spominja ceremonije, ki so jo po Veronikini vrnitvi pripravili uslužbenci, ko so ju v znamenje ponovnih poročnih zaobljub zvezali. Vsaka stvar v hiši jo spominja na Veroniko – nagačeni aligator, njene stvari, fotografije –, kar jo navdaja z žalostjo, saj se zaveda, da Veronike ne bo več nazaj.

5.3 Zdravnik nemške okupacijske vojske Horst Humbayer

Veronika je vstopila tudi v življenje nemškega zdravnika. Poleg ljubimca iz prvega poglavja je Humbayer edini, ki ne opisuje dogodkov usodne noči, pač pa poda videnje »vesoljnega nesmisla«, kot imenuje vojno, v kateri je videl mnogo smrti in trpljenja. Horst je edini, ki se v romanu vpraša, zakaj ravno Veronika, ko pa je želela le živeti.

Zakaj ona, Veronika?

V tistih letih nisem srečal človeka, ki bi bil tako daleč od vojnih dogodkov kakor ona. Konji, vaške poroke, ljubljanski slikarji in pesniki, življenje dekel in kuharic, vse se ji je zdelo pomembnejše od dogodkov, o katerih smo se pogosto razgovorili ob novicah iz Rusije ali Afrike, tudi o domačih upornikih, ki so napadali naše kolone na osamljenih gorskih poteh ali zažigali žandarmerijske postaje. Teh pogovorov ni marala, običajno je kar odšla od mize, kadar smo začeli s politiko, orožjem in vojno. Še zdaj ne vem, ali se je ob vsem tem dolgočasila ali pa si je našla neki svoj način preživetja sredi nevarnega časa. Sovražila je vsako nasilje. (Jančar 2016: 100–101)

Poda dejstvo, da ne gre za roman o pravi in nepravi strani, da ne gre za kaotičnost druge svetovne vojne na Slovenskem, temveč predvsem za roman, ki govori o ljudeh, »ki so hoteli samo živeti«. Živeti v za to najbolj neprimernem času, v obdobju krute vojne. Razmišlja in govori o Veroniki, o navadnem človeku sredi vojne, ki ga ne zanimajo zgodovinska dogajanja ter ideologije, temveč zgolj življenje samo. Ne govori o ljubezni med Veroniko in Stevom ali o ljubezni med zakoncema Zarnik, pač pa o Veroniki, ki je bila ljubiteljica narave, gibanja, živali, ljudi, umetnosti in upodablja ljubezen do življenja.

Živimo v času, ko se spoštujejo samo ljudje, živi ali mrtvi, ki so se bili pripravljene boriti, celo žrtvovati za skupne ideje. Tako razmišljajo zmagovalci in poraženci. Nihče ne ceni ljudi, ki so hoteli samo živeti. Ki so imeli radi druge ljudi, naravo, živali, svet in se z vsem tem dobro počutili. To je za današnji čas premalo. (Jančar 2016: 108)

Oficir se Veronike spominja kot samosvoje, malce čudaške ženske iz visoke družbe. V spomin se mu velikokrat vrne dogodek, ko je Veronika jokala za malo povoženo žabo. Kljub temu, da je vozila športna letala, gostila pomembne goste, se mu je Veronika zdela izjemna ženska; skrbna, edinstvena, dobrosrčna. Poleg Veronikinega značaja, je zdravnika navdušila njena izobraženost. Govorila je »nemščino z berlinskim naglasom, študirala je v Berlinu.« (Jančar 2016: 89) Tudi Angelika Hribar v svojih zapisih Ksenijo opiše kot nenavadno in razgledano, nadarjeno žensko – »svetovljanska dama, govorila je več tujih jezikov, hkrati pa ne naduta, preprosta in do vseh ljubezniva, po duši je bila avanturistka, ki ni poznala strahu.« (Hribar 2006: 228)

Pri Leu je zdravnik spoštoval in cenil profesionalnost, sposobnost podjetništva in srčno dobroto. Bila sta dobra prijatelja, skupaj so hodili na zabave, na gradu pa je zdravniku ponudil tudi prenočišče.

[...] čez kak mesec sem bil tam reden gost. Ne edini, na gradu se je zbirala družčina podjetnikov in okoliških županov ter njihovih žena, raznih ljubljanskih umetnikov in mladih dam, Veronikinih prijateljic. (Jančar 2016: 89)

Ravno tako se tudi Vilma Mlakar spominja, kako sta bila zakonca gostoljubna. Na gradu sta gostila dosti ljudi. Nekateri so bili zgolj dnevni obiskovalci, drugi pa so ostajali na gradu za dalj časa, nekateri so tam tudi bivali. Gostje so bili po večini Radovi sorodniki, lovski tovariši, prijatelji in znanci. Med obiskovalci je bil ljubljanski župan Ivan Hribar, ki je bil njihov daljni sorodnik in dober prijatelj očeta Dragotina Hribarja. Na gradu je pogosto bival tudi arhitekt Miha Osolin, ki je naredil načrte za obnovo in opremo gradu. Na Strmol je velikokrat prišel tudi družinski zdravnik dr. Otto Haus, ki so ga med vojno mobilizirali in je postal vojaški zdravnik. Rado Hribar je bil poznan tudi po tem, da je bil mecen več slovenskim umetnikom. Na gradu sta bila pianist Ivan Noč in sopranistka ter operna pevka Valerija Heybalova. Pri študiju je podpiral slikarja Božidarja Jakca. Prav on naj bi bil avtor portreta Rada Hribarja, ki je upodobljen kot vojvoda Strmolski. Med vojno so na grad hodili nemški akademski slikar, nemški minister ter deželni glavar za Kranjsko. Dr. Egon Skalka, deželni predstavnik Kranjske, je Hribarjevima omogočil, da sta lahko hodila v Ljubljano. Ker je bil Hribar poslovnež, so na grad prihajali mnogi poslovni partnerji. (Cvetek 2006)

V pripovedi zdravnik opiše dogodek, ko ga je Leo prosil, da bi iz zapora rešil njihovega delavca Jeranka, ker je bil osumljen sodelovanja s partizani. Na prošnjo Lea in Veronike je to storil, kar je bil kasneje eden od vzrokov za nesrečni konec zakoncev.

Zdravnik si prizna, da je bil v gospodarico zaljubljen; zanj je bila privlačna, a nedotakljiva.

Pa čeprav se mi je njena podoba prikazala vsakič [...] celo njen glas me je spremljal v trenutkih tišine, ki sem ga razločno slišal. Sem bil mogoče zaljubljen vanjo? Na neki način že. (Jančar 2016: 99)

Ona je bila nedotakljiva. Privlačna, a nedotakljiva. Takšna mi bo ostala v spominu. To noč jo vidim. Čutim njeno navzočnost, čeprav se je nisem dotaknil drugače, kot da sem jo prijel za roko, čutim jo, kakor da bi bila še zdaj tukaj. (prav tam: 107)

Žal mu je za usodo, ki je doletela prijatelja, saj se zaveda, da ne Leo ne Veronika nikomur nista nič hotela, bila sta zgolj ob napačnem času na napačnem kraju.

5.4 Hišna gospodinja Joži

Četrto poglavje pripoveduje nekdanja gospodinja zakoncev Zarnik, ki potrdi Horstovo domnevo iz prejšnjega poglavja, da so zakonca odpeljali partizani. Pri tem je sodeloval tudi Ivan Jeranek, ki je pred odhodom k partizanom delal na gradu. Hišna gospodinja zgodbo pripelje skoraj do konca, do razkritja skrivnosti Veronikinega izginotja. Opisuje isti dogodek, kot ga je pred njo opisala Veronikina mati, le da je tokrat perspektiva drugačna, saj je Joži v središču dogajanja. Pripoved začne z večerom, 3. januarja 1944, ko se je pred vrati pojavilo deset oboroženih mož, med katerimi je prepoznala Ivana Jeranka, nekdanjega delavca na gradu.

Iz njene pripovedi lahko razberemo, da je bila gospodarju in gospodarici zelo ljuba, saj ji je Veronika v skrb in varstvo zaupala svojo mater.

Oba grajska sta sedela v jedilnici za mizo, kjer sta malo prej večerjala. Gospod Leo je bil bled kot stena. [...] Veronika se mi je nasmehnila. Jaz sem z očmi in glavo dajala znamenja, da bi mi dala kakšen znak, da bi vedela, kaj se pravzaprav dogaja. Ona pa je samo tiho rekla: Joži, pojdi, prosim, gor k mami in jo pomiri. Reci ji, da bo vse dobro in naj se nikar ne boji zame. (Jančar 2016: 117)

Tudi Vilma Mlakar se spominja Ksenijine ljubezni do matere, velikokrat jo je vzela s seboj na obiske, izlete in potovanja. Mati je postajala vse bolj slabotna, tudi po vojni je še vedno pričakovala »svojo ljubo Ksenjico in dragega zeta«, saj dolgo ni vedela in ni hotela verjeti, da so ju ubili. (Cvetek 2006: 242)

V spominih na službovanje na Strmolu o zakoncih Hribar pripoveduje same lepe stvari. Že na sprejem v službo jo vežejo sami lepi spomini. Gospo Ksenijo opiše kot zelo prijazno, gospodarica pa jo je obenem očarala z naravnim in preprostim vedenjem. Zaradi gostoljubnosti in prijaznosti grajskih se je Vilma kmalu na gradu počutila domače. O Kseniji pripoveduje, kako ji je kupovala in podarjala dragocenosti in ji z njimi kazala svojo naklonjenost, kako ji je pomagala v kuhinji, se ji zaupala kot prijateljici. Zanimivo se ji je zdelo, da gospodarica kljub svojemu stanu ni izbirala dragih oblek, ampak se je raje oblačila športno. Ta njena svobodomiselnost je bila Vilmi zelo pri srcu, saj je Veroniko delala edinstveno. (Cvetek 2006: 234)

Joži v romanu Veroniko in Lea naslavlja z »grajska«, »gospa«, »gospod«, »moja draga gospa.« Tudi tu je njen odnos z gospodarico prijateljski, Veronika ji je veliko zaupala o času, ko je bila s Stevanom.

Joži je bila požrtvovalna, zvesta in vdana gospodarjem, poštena in skrbna do Veronikine matere. Med drugim se sprašuje o njuni usodi.

Skoraj gotovo sta bila mrtva, ampak mrtve pokopljemo, molimo pri zadušnici in se poslovimo. Vemo, kje je njihov grob, prižgemo sveče. Za njiju pa niti tega ne vemo. (prav tam: 135)

Gospodarja je zadnjič videla bledega in tresočega, njo pa oblečeno v jahalno opravo z odsotnim pogledom. Zdi se, da jo peče vest, ker se je Veronikini materi zlagala o usodi Lea, ki ga je mati imela zelo rada, saj mu je bila hvaležna za skrb, ko jo je vzel na posestvo. Ko se spominja ponovne poroke gospodarjev, omeni, da je moral Leo zaobljubo razen z verigo zapečatiti z vinom, čeprav je zmeraj pil vodo.

Iz pričevanja še izvemo, da naj bi bil Rado srčni bolnik, zaradi česar ni nikoli pil kave, vina pa čisto malo. Za gospodarja gospodinja navaja, da je užival velik družbeni ugled, tako doma kot v tujini so ga cenili kot sposobnega podjetnika. Imel je veliko lovsko območje, ki se je razprostiral po celotnem območju današnjega letališča na Brniku vse do Krvavca. Ker je bil pilot in je dobro poznal teren, je bil med prvimi, ki so predlagali, da bi tod naredili letališče. Bil je lovec in je na lov vabil tudi poslovne partnerje. Lovil je ribe. V prostem času pa je igral golf. (Cvetek 2006: 240))

Tako kot Stevanu, materi, zdravniku in delavcu se Veronika tudi Joži prikazuje sredi noči.

Enako kot gospodinja Joži je tudi Vilma Mlakar ponovno obiskala grad Strmol. Na gradu je pokazala vse, česar se je še spomnila. Ko je po šestdesetih letih ponovno stopila skozi grajska vrata, se je razživila.

Podgorska graščina pa še zmeraj stoji tam pod zelenim hribom Strmega vrha. [...] Zdaj je muzej. (Jančar 2016: 135)

Tudi mene so čakali otroci. Pravzaprav vnuki. Včasih jim pripovedujem, kako lepo se je tam živelo. Pokažem jim fotografije s Podgorskega, na eni sem skupaj z gospo Veroniko, obe imava rože v rokah. [...] Kako so se na širokih travnikih pod graščino brezskrbno pasli konji. Še bolj kot o konjih pa radi poslušajo zgodbo o majhnem aligatorju, ki ga je nekoč imela mlada gospa, potem pa je v kopalni kadi ugriznil njenega gospoda. (prav tam: 136)

5.5 Graščinski uslužbenec in partizan Ivan Jeranek

Sklepna pripoved pripada Ivanu Jeranku, ki je z napačno presojo sprožil verigo nesrečnih dogodkov, ti pa so pripeljali do smrti dveh nedolžnih oseb. Zgodbo pripoveduje z obžalovanjem, hkrati pa se sprašuje »kaj bi sploh lahko storil?« Njegova zgodba ima največji razpon in sega tudi najbolj v sedanjost. Govori iz zornega kota starca, ki gleda na svoje življenje, mladost, ki jo je usodno zaznamovala vojna, predvsem pa na tisti dogodek neke januarske noči leta 1944. Gre za poglavje, ki govori o grehu in pokori. V poglavju pridemo do sklepnega dogodka, čeprav bralcu zločin ostane prikrit, podrobnosti pa zamolčane. Razlog zakaj je temu tako tiči v tem, da je bil v času nasilja Jeranek odsoten. Njegova strahopetnost ga je odpeljala stran od dogodka, prizorišča zločina, kjer je utrujen zaspal. Postarani Jeranek si še vedno ni sposoben priznati in sprejeti odgovornosti za smrt dveh nedolžnih ljudi, ampak sprejema izgovore svojega prijatelja.

Tista akcija na Podgorskem, je rekel, tam smo ga mogoče malo polomili. [...] Mladi smo bili, je rekel, preganjali so nas kot zveri. Mi smo pa usekali nazaj, kjer smo mogli. (Jančar 2016: 139)

Veroniko naslavlja z »mlada grajska gospa«. (Jančar 2016: 144) Že od vsega začetka je nanj naredila poseben vtis, vanjo se je celo zaljubil. Spominja se je kot gospodarice, ki se je vedno prijazno pogovarjala z njim, ki je delavcem vedno prinesla malico in za vsakogar našla prijazno besedo.

Meni se ni zdelo prav, da tako govori o gospe Veroniki, ki se je zmeraj prijazno pogovarjala z menoj in z vsemi drugimi, ki smo hodili na Podgorsko pomagat. Med košnjo nam je včasih sama prinesla malico, kuharice so pravile, da včasih stopi k njim in zaviha rokave ter pomaga v kuhinji. (Jančar 2016: 144)

Jeranku sta bili vseč njena direktnost in spogledljivost. Velikokrat ga je spravila v zadrego, a to je bilo Jeranku po godu. Po izpustitvi iz zapora se vrne na grad, kjer nekega jutra vidi gospodarico in zdravnika, kako se sprehajata z roko v roki. Zaradi ljubosumja in napačnega sklepanja sproži val dogodkov, ki so privedli do strašne in nesrečne usode, ki je doletela zakonca.

Do gospodarja je Jeranek gojil strahospoštoven odnos. V pripovedi se skuša sam postaviti na njegovo mesto, ko ta Veroniki odpusti prešuštvo. Jeranek zase meni, da ne bi mogel tako mirno prestat, kar je preстал Leo. Ko je prišel na grad, je vedno stopil k Leu, s katerim sta se pogovarjala o delih. Pri gospodarju mu je ugajala njegova profesionalnost.

Zmeraj ljubše mi je bilo delati z njim, z Leom, kadar je bil na gradu. Bil je gospod, ni se trudil kakor ona, da bi bil kdaj pa kdaj eden izmed nas, bil je hladen in preudaren, nikoli pretirano prijazen. Rekel je, dobro ste naredili, Ivan, plačal je in nasvidenje. (Jančar 2016: 149)

Poglavje govori o vprašanju vesti kmečkega fanta in kasneje partizana, ki se zaljubi v Veroniko. Nesporazum privede do »tragedije«. Nemci so pobirali talce, mlade fante po vaseh in jih odpeljali v gestapovske zapore. Skozi kletno okno vidi zlo gestapovskega nasilja. Na dvorišču vidi človeka, ki se pogovarja s šefom gestapa. Gre za zdravnika, ki nam spregovori v tretjem poglavju. V tistem trenutku, ko se pogovarjata, zdravnik rešuje Jeranka po navodilu Veronike. Tu smo priča nesporazumu; kasneje ravno on Veroniko, ki ga je rešila iz gestapovskega zapora, obsodi za gestapovsko sodelavko.

Ni vedel, da ga je Veronika rešila iz zapora, takrat ko so pobrali fante po vaseh in nekatere med njimi ustrelili kot talce. Jaz sem pa to vedela, zato sem vedela, ker sem neki večer slišala, da je rekla Leu; našega Ivana bodo izpustili. Hvala Bogu, je rekel Leo. Pa tudi zdravniku, je rekla Veronika, njemu hvala. To sem slišala na lastna ušesa. [...] Enkrat, ko je bil ta naš Ivan čisto namrgoden zaradi gospe Veronike, sama ne vem, zakaj, sem mu rekla, kar vesel bodi, gospa ti je zelo pomagala. Pomagala ja, je rekel kot trmast osel, ki nič ne razume. Ti še veš ne, kako, sem rekla in mu obrnila hrbet. Mogoče bi mu tisti večer na dvorišču, ko je govoril takšne grdobije, vseeno morala povedati. (Jančar 2016: 115)

Sodelovanja gospodarjev z Nemci sklepa tudi, ko vidi Veroniko in zdravnika na sprehodu.

Zanimivo je, da si je Jančar Jeraneka izmislil, saj v nobenem od obravnavanih pričevanj ne spoznamo uslužbenca, ki bi bil zaradi ljubosumnosti in napačnega sklepanja kriv za usodo zakoncev. Kar je mogoče zaslediti tako v romanu kot v pričevanjih, je, da je bil tiste usodne noči na gradu tudi rejec konj, ki so ga kasneje skupaj z zakoncema partizani odvedli v gozd ter zaslišali. (Cvetek 2006; Jančar 2016)

Kaj se je zakoncema zares zgodilo od Jeraneka izvemo posredno, saj je bil v času krutega nasilja odsoten. Podrobnosti njemu in bralcu postopoma razkrijeta Janko in Bogdan, ki sta bila za razliko od Jeraneka prisotna.

Gagnil je, je rekel. Peter je malo poživil, ko baraba ni hotela nič povedati. Enkrat preveč ga je mahnil, pa se ni več zbudil. Polivali smo ga z vodo in ribali s snegom, on pa je bil že okraj. In ona? Z njo smo imeli nekaj zabave. Kdo? Najprej Janko, potem pa še drugi. (Jančar 2016: 181)

Tudi Mlakarjeva se spominja žalostnih dni po izginotju zakoncev, ko se je vsem po malem svitalo, kakšna usoda ju je doletela. Gospo Ksenijo naj bi posililo vseh devet prisotnih. O usodi strmolskih gospodarjev se je kmalu razvedelo po okoliških vaseh in nihče ni mogel verjeti, kaj se je zgodilo nedolžnima človekoma. (Cvetek 2006: 249)

[...] še dolga leta po vojni so mi prihajale na ušesa govorice, da smo ubili dva nedolžna in fejest človeka, tako so govorili, bila sta fejest človeka, ki sta dobro skrbela za svoje ljudi. (Jančar 2016: 186)

6 SKLEP

V nalogi sem se ukvarjala z nastajanjem podobe zakoncev Hribar, ki je po eni strani literarno oblikovana skozi roman Draga Jančarja *To noč sem jo videl* in po drugi strani izpričana skozi spomine Angelike Hribar in nekdanje strmolske sobarice Vilme Mlakar. Obe pričevanji sta bili objavljeni v *Kroniki: Časopisu za slovensko krajevno zgodovino*. Življenje zakoncev Hribar je bila podlaga za književni osebi Veronike in Lea Zarnik. O njiju govori pet pripovedovalcev, vsak naslednji pripovedovalec pa dopolni oz. nadaljuje pripoved prejšnjega pripovedovalca. Glavna junakinja nikoli ne spregovori kot pripovedovalka. Bralcu je s postopnim razkrivanjem dogodkov omogočeno, da na koncu sestavi celotno zgodbo. Dobimo zgodbo o zadnjih letih življenja in skrivnostnega izginotja Veronike Zarnik.

Poleg zakoncev je Jančar v literaturo prenesel tudi grad Strmol, ki postane dogajalni prostor romana, imenovan Podgorska graščina, in hkrati kraj, kjer sta v obdobju 1936–1944 živela zakonca Rado in Ksenija Hribar.

Med romanom in pričevanjema je bilo mogoče potegniti vzporednice in prikazati razmerje med literarno in t. i. zunajliterarno resničnostjo. Ko je šlo za oblikovanje podobe zakoncev skozi literarno delo, sem se zlasti osredotočila na vidik pripovedovalca oz. petero pripovedovalcev, ki so se različno spominjali zakoncev. Veronikin učitelj jahanja nam pripoveduje o njegovem ljubezenskem razmerju z Veroniko, s pobegom ter Veronikino vrnitvijo k možu. Vse to je mogoče zaslediti tudi v obravnavanih pričevanjih. Ravno tako je mogoče potegniti vzporednice glede ponovne poroke graščakov, Leovega nakupa gradu Strmol med Veronikino odsotnostjo, njegovega mecenstva več umetnikom, obiskov vplivnih gostov, ki sta jih zakonca gostila na gradu. Jančar v svojem delu uporabi tudi nekatere lastnosti zakoncev – Leo je bil podjetnik, ženi je oprostil romanco z učiteljem jahanja, po večini je pil samo vodo, bil je strasten lovec, voznik letala in avtomobila. Veronika pa je tudi v romanu lastnica nenavadne domače živali – aligatorja, tudi ona zna pilotirati, je materina ljubljenska, je v dobrih odnosih z zaposlenimi. V romanu mesto pripovedovalke dobi tudi gospodinja Joži. Gospodinja je ravno tako tudi ena od pričevalk. Tako Joži kot Vilma Mlakar je bila v dobrih odnosih z gospodarico, na gradu se je takoj počutila domače, ko so zakonca odpeljali je bila prisotna, po smrti graščakov je skrbela za oslabeledo mater. Zanimivo je, da si je Jančar lik Jeraneka izmislil. Tu se pripoved v romanu najbolj oddalji od pričevanj. V romanu je bil Jeranek tisti, ki je zaradi ljubosumnosti in napačnega sklepanja kriv za usodo zakoncev.

7 LITERATURA IN VIRI

Marija Cvetek. Spomini na Strmol. Vilma Mlakar, roj. Urh – nekdanja strmolska sobarica. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 54/2. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino, 2006. 233–252.

Marjan Dolgan. Roman kot Pandorina skrinjica. Drago Jančar: *To noč sem jo videl. Primerjalna književnost* 34/3. Ljubljana: Slovensko društvo za primerjalno književnost, 2011. 209–221.

Angelika Hribar. Strmolski graščak Rado Hribar in njegova rodbina. *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 54/2. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, sekcija za krajevno zgodovino, 2006. 213–232.

--. *Rodbinska kronika Dragotina Hribarja in Evgenije Šumi*. 2008.

Drago Jančar. *To noč sem jo videl*. Ljubljana: Založba Modrijan, 2016.

Nika Leben. Prenova gradu Strmol z dopolnitvami stavbne zgodovine. *Podobe gorenjske preteklosti: ob 80. rojstnem dnevu Majde Žontar in 760. obletnici prve pisne omembe Kranja*. Kranj: Gorenjski muzej, 2016. 30–33.

Jože Možina. Oddaja Pričevalci: Angelika Hribar. Na spletu.

Miha Naglič. Hribarji, Strmol in sprava. *Gorenjska 2016: Kronika leta 2016 s koledarjem 2017*. Kranj, 2016. 74–79.

Bernard Nežmah. Drago Jančar: *To noč sem jo videl*. *Mladina* 26 (2011). Na spletu.

Tone Perčič: *In ti boš meni ponoči trkal na vrata*. Celovec–Ljubljana–Dunaj: Mohorjeva založba, 1998.

Slavko Pezdir. Drago Jančar: v noči zgodovinskega nasilja žari njen obraz. *Delo: Kultura* (2011). Na spletu.

Lucija Stepančič. Drago Jančar: *To noč sem jo videl*. *Sodobnost* 75 (1/2). Ljubljana: Državna založba Slovenije. 2011. 153–156.

8 SEZNAM PRILOG

Priloga 1 Izjava o avtorstvu

Priloga 2 Izjava kandidata / kandidatke

Priloga 1

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 15. september 2017

Marcela Petrevčič

Priloga 2

Izjava kandidata / kandidatke

Spodaj podpisani/a _____ izjavljam, da je besedilo
diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno, in

dovoljujem / ne dovoljujem
(ustrezno obkrožiti)

objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Datum:

Podpis kandidata / kandidatke: